

УДК 016:929Тулуб З.

Віталіна Шкаріна,

молодший науковий співробітник НБУВ

Біобібліографія Зінаїди Тулуб

Рец. на кн.: **Зінаїда Павлівна Тулуб (1890–1964)** : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: А. М. Колесніченко, Н. І. Моїсеєнко, Т. В. Добко, Ю. С. Левченко ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; вступ. ст. М. Г. Жулинського. – К., 2012. – 163 с. : фото. – Покажч.: с. 126–144.

У колі бібліографічних джерел українського літературознавства чільне місце займають біобібліографічні покажчики літератури, зокрема, персональні. Вони відображають твори певного автора та літературу про нього. Такі видання є важливою джерельною базою для вивчення, наукового дослідження літературного процесу. Особливого значення вони набувають, коли заповнюють інформаційні лакуни, вводячи в обіг інформацію маловідому або зовсім нову.

Болочою сторінкою в історії вітчизняної літератури є життя і творчість покоління репресованих українських письменників, яким довелося пройти нелегкий шлях з тоталітарної безодні до визнання. Такою письменницею є Зінаїда Тулуб, яка протягом двадцяти років була позбавлена можливості втілювати свій літературний талант у художніх творах. Її творчість, її особистість хвилює сьогоднішніх українців, які прагнуть зберегти і осмислити вітчизняні культурні надбання.

До цієї справи долучилися і співробітники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), підготувавши з ініціативи генерального директора НБУВ, академіка НАН України О. Онищенко та народного депутата України С. Тулуба біобібліографічний покажчик «Зінаїда Павлівна Тулуб (1890–1964)». Він є першою окремо виданою бібліографією, присвяченою життю і творчості видатної української письменниці, поетеси, автора широко відомих історичних романів «Людолови», «В степу безкраїм за Уралом», а також поезій, п'єс, кіносценаріїв, перекладів. Укладачі прагнули якнайповніше зібрати і оптимально систематизувати матеріал, описати навіть ті документи, які лише дивом могли вціліти з огляду на складні історичні обставини. Потреба у такій бібліографії випливає з необхідності подальшого дослідження життєвого шляху та багатогранної творчості Зінаїди Тулуб.

Посібник уміщує бібліографічні відомості про книги, матеріали наукових конференцій, автореферати дисертацій, дисертації, архівні документи, статті з енциклопедичних та довідкових видань, збірників, журналів, газет українською, російською та англійською мовами, видані в Україні та за її межами з 1910-го по 2012 р. Включено також описи електронних ресурсів, які відображені у розділах поряд з друкованими джерелами. Важливим з огляду на потреби науковців є збереження у бібліографічному описі стилістики та орфографії текстів, назв, імен тощо.

При підготовці видання укладачі опрацьовували каталоги та фонди НБУВ, Національної парламентської бібліотеки України, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Російської державної бібліотеки (РДБ), інших бібліотек, ресурси Інтернету. Описи документів, наявних у фондах НБУВ та РДБ, супроводжуються їхніми шифрами

зберігання. Для пошуку інформації переглядалися також видання органів державної бібліографічної реєстрації України, Росії, загальні і галузеві бібліографічні посібники, ретроспективні покажчики літератури, періодичні видання тощо.

Видання відкриває стаття директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, академіка НАН України М. Жулинського «Гернії творчого духу». У ній описано надзвичайно яскраве та водночас тяжке, сповнене страждань і відчаю, життя шляхетної, інтелігентної жінки, якій довелося пережити тортури миколаївського та сталінського тоталітарних режимів і зберегти попри все свій могутній талант, невмирущу жагу творчості. На жаль, не все, написане Зінаїдою Тулуб, збереглося до наших днів, а її родинний та особистий архіви були знищені органами Державної безпеки УРСР. Та й не усі свої задуми письменниці вдалося втілити. Зокрема, вона мала велике бажання дослідити генеалогію роду Тулубів – прямих нащадків запорозьких козаків.

У передмові упорядники докладно знайомлять користувачів зі структурою та змістом покажчика, науково-методичними засадами його формування, колом джерел пошуку документів, умістом бібліографічних записів тощо. Завершується вступна частина інформацією про основні дати життя та творчої діяльності Зінаїди Тулуб.

Власне сам посібник складається з двох розділів: «Публікації творів Зінаїди Тулуб» та «Література про життя та творчість Зінаїди Тулуб». В середині розділів літературу систематизовано за підрозділами, деякі з яких поділено на рубрики.

У першому розділі «Публікації творів Зінаїди Тулуб» подано джерела, які відображають багатогранність таланту письменниці, її різнобічну творчу діяльність.

У підрозділі «Проза» матеріал систематизовано за двома рубриками. У першій рубриці «Зібрання творів» подано відомості про єдине на сьогоднішній день таке зібрання – тритомник, виданий у 1991–1992 рр., який зберігається у фондах НБУВ. Описи у рубриці «Окремі видання» згруповано за назвами творів: «В степу безкраїм за Уралом», «За бортом», «Людолови», «На перепутьє», «Сагайдачний». У межах твору спочатку подано відомості про окремо виданий твір, потім про публікації уривків у збірниках та періодичних виданнях, електронні джерела. На думку рецензента, рубрику «Окремі видання» варто було б назвати «Окремі твори», адже у ній відображено не лише окремо видані джерела. Описаними у цій рубриці рецензіями, можливо, доречніше було б наповнити підрозділ «Література про окремі твори Зінаїди Тулуб», який виділено у наступному розділі.

Підрозділ «Поезія» поділено на три рубрики. У рубриці «Збірки» представлено два видання 2009-го і 2010 р., які

вміщують вірші поетеси за 1910–1917 та 1910–1947 рр. Розписано зміст кожного видання. Публікації окремих віршів подано за роками у рубриці «Публікації у збірках та періодичних виданнях». Перші публікації датовані 1910 р. Найбільшою є вимушена перерва, коли письменниця була позбавлена можливості друкувати свої твори, – з 1920-го по 1986 р. У рубриці «Поетеса З. Тулуб у перекладах» описано електронні версії перекладів на українську російськомовних віршів З. Тулуб. Джерела у підрозділі «Зінаїда Тулуб – перекладач» виявляють знання письменницею багатьох мов, її глибoku освіченість та особливу грань її таланту. Тут зібрано інформацію про переклади, здійснені З. Тулуб з давньогрецької, давньоісландської, сербської, української та французької мов на російську, а також про новелу Жозефа Кесселя, перекладену нею з французької на українську.

У трьох останніх підрозділах зафіксовано переклади на українську, редаговані Зінаїдою Тулуб, а також романс на слова письменниці та п'єсу за мотивами її творів.

Другий розділ «Література про життя та творчість Зінаїди Тулуб» поділено на десять складових, у яких відображено архівні документи та публікації про життєвий шлях письменниці, літературознавчі праці.

У підрозділі «Біографічні матеріали. Автобіографія» описано заяви З. Тулуб із заслання у Казахській РСР, автобіографічні публікації та перше повне видання її спогадів, рукопис яких зберігається в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Підрозділ «Архівні документи» відображає як першоджерела, так і документографічні ресурси на паперових носіях та в електронних версіях.

З 1928-го по 2011 р. включно зібрано за хронологією відомості про публікації у підрозділі «Загальні матеріали про життєвий і творчий шлях». У цій хронології також прослідковується двадцятирічне замовчування, відсутність будь-яких згадок про письменницю у радянських друкованих джерелах. За період з 1937-го по 1955 р. вдалося розшукати лише дві публікації в часописі української діаспори «Свобода=Svoboda», що видавався у Нью-Йорку, в яких згадується, зокрема, й про трагічну долю З. П. Тулуб. Крім статей про письменницю, відомостей та згадок про неї у численних довідкових виданнях варто назвати монографію та збірник статей, присвячені З. П. Тулуб (*Сиротюк М. Й. Зінаїда Тулуб : літ.-крит. нарис / М. Й. Сиротюк. – К. : Рад. письм., 1968 та Збірник праць наукових читань : до 120-річчя з дня народж. письм. Зінаїди Тулуб, 24 листопа. 2010 р. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010*), а також сучасне дисертаційне дослідження (*Коврігіна Л. М. Історична романістика Зінаїди Тулуб: генеза жанру : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Коврігіна Лілія Михайлівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011*).

Творчі зв'язки З. Тулуб з українськими і російськими письменниками розкриваються у підрозділі «Зінаїда Тулуб у колі письменників»: спільність мотивів ранньої лірики М. Рильського і З. Тулуб, вплив М. Горького на творчість З. Тулуб тощо.

Підрозділ «Зінаїда Тулуб та родина» відображає зв'язки З. Тулуб з родичами, її листування з братом Володимиром, містить публікації історичного та краєзнавчого характеру.

Детальніше прослідкувати історію життя та діяльності членів роду Тулубів можна за матеріалами наступного

підрозділу «Родина Тулубів». Спочатку тут подаються відомості про архівні документи, далі, за хронологією, про статті в енциклопедичних та інших довідкових виданнях, у газетах, журналах, збірниках, електронні ресурси тощо. Описано також видання, в яких виявлена інформація про членів родини Тулубів та вказано сторінки. Найдавніше джерело на цю тему датується 1896 р. Це стаття у т. 18 «Большой энциклопедии» С. М. Южакова «Тулуб Павел Александрович» – про батька письменниці.

У підрозділі «Вшанування пам'яті Зінаїди Тулуб» за хронологією з року смерті письменниці по 2011 р. подано відомості про опубліковані некрологи, повідомлення про панихиди у дні річниць Зінаїди Тулуб, про встановлення у Брацлаві її пам'ятника, про присвячені майстрині слова літературні читання тощо.

Підрозділ «Література про окремі твори Зінаїди Тулуб» вміщує літературознавчі публікації про три романи письменниці («В степу безкраїм за Уралом», «За бортом», «Людолови») та збірку віршів «Стихи моей молодости: поэзия 1910–1917 гг.».

Завершується другий розділ «Бібліографією». Вона відображає опис бібліографічного покажчика М. О. Мороза, вміщеного у тритомному виданні творів З. Тулуб та пристатейну бібліографію у п'ятитомному біобібліографічному словнику «Українські письменники». Доповнює ці матеріали посилання до рукописної бібліографії творів Зінаїди Тулуб за 1910–1931 рр., яка зберігається в Інституті рукопису НБУВ.

Поданий окремим додатком «Список сценаріїв З. Тулуб до кінофільмів» варто було б відобразити у першому розділі.

Бібліографічні описи документів у покажчику часто супроводжуються різними уточненнями та відомостями довідкового характеру, які підвищують інформативність бібліографічних записів та сприяють ефективному використанню посібника як допоміжного інструмента у науковому дослідженні.

Пошукові можливості видання, що рецензується, розширюють два допоміжні покажчики. У Покажчику імен відображені всі особи, які зустрічаються в основному тексті видання. На відміну від бібліографічних описів документів, де збережено стилістику та орфографію відображених текстів, у Покажчику імен та анотаціях прізвища подаються за сучасним правописом. Алфавітний покажчик назв художніх творів З. Тулуб відображає усі назви творів (крім перекладів), які зустрічаються в основній частині покажчика. Подано посилання від варіантів назви твору.

Видання збагачене фотоматеріалами, пов'язаними з життям письменниці і вшануванням її пам'яті.

Безумовна наукова цінність, висока видавнича та бібліографічна культура ставлять новостворений документографічний ресурс в один ряд з кращими зразками літературознавчої біобібліографії. Оцінюючи його, академік М. Жулинський зазначив: «Майбутні дослідники життя і творчості видатної української письменниці Зінаїди Тулуб із вдячністю зустрінуть біобібліографічний покажчик «Зінаїда Павлівна Тулуб (1890–1964)», який підготували співробітники відділу довідково-бібліографічного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. На його основі тепер можна приступати до написання літературної біографії Зінаїди Тулуб, наукового дослідження її життя і творчості».